

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

ВИПУСК 85

(ЧАСТИНА I)

Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. Випуск 85. Частина I (у двох частинах). К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка Інститут міжнародних відносин, 2009. – 224.

У збірнику вміщено результати роботи міжнародної наукової конференції «60-річчя Ради Європи: осмислення звершень та перспективи діяльності у XXI столітті», яка відбулась в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, 9 квітня 2009 року.

Розраховано на викладачів, наукових співробітників, аспірантів та студентів.

Редакційна колегія:

Губерський Л. В.,	д-р філософ. наук, проф., академік НАН України (головний редактор);
Вергун В. А.,	д-р екон. наук, проф.;
Дайнеко В. В.,	канд. філол. наук, проф.;
Денисов В. Н.,	д-р юрид. наук, проф.;
Довгерт А. С.,	д-р юрид. наук, проф., член-кор. АПрН України;
Кисіль В. І.,	д-р юрид. наук, проф.;
Копійка В. В.,	д-р політ. наук, проф.;
Конпель О. А.,	д-р істор. наук, проф.;
Крижанівський В. П.,	д-р істор. наук, проф.;
Крушинський В. Ю.,	д-р політ. наук, проф.;
Макаренко Є. А.,	д-р політ. наук, проф.;
Манжола В. А.,	д-р істор. наук, проф.;
Матвієнко В. М.,	д-р істор. наук, проф.;
Муравйов В. І.,	д-р юрид. наук, проф.;
Пахомов Ю. М.,	д-р екон. наук, проф., академік НАН України;
Перепелиця Г. М.,	д-р політ. наук, проф.;
Пирожков С. І.,	д-р екон. наук, проф., академік НАН України;
Пузанов І. І.,	д-р екон. наук, проф.;
Рижков М. М.,	д-р політ. наук, проф.;
Рогач О. І.,	д-р екон. наук, проф.;
Скороход Ю. С.,	д-р політ. наук, проф.;
Філіпенко А. С.,	д-р екон. наук, проф.;
Фурса С. Я.,	д-р юрид. наук, проф.;
Шемшученко Ю. С.,	д-р юрид. наук, проф., академік НАН України;
Циганов С. А.,	д-р екон. наук, проф.;
Шнирков О. І.,	д-р екон. наук, проф. (заст. головного редактора).

Відповідальний редактор: Дерев'янка А.Г.

Адреса редакційної колегії: 04119, Київ, вул. Мельникова, 36/1,
Інститут міжнародних відносин; тел. 481-44-43.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, імен власних та інших відомостей.

Маруховська-Картунова О.О.

Внесок Ради Європи в розробку теоретико-концептуальних засад
Етнополітичної конфліктології.....84

Лакішик Д.М

Трансатлантичні відносини: важке партнерство.....91

Федорова А.Л.

Сучасний розвиток права на життя в світлі Європейської конвенції про захист
прав людини та основних свобод.....98

Шевченко Г.В.

Бренд-стратегії уряду США у формуванні міжнародного іміджу країни.....103

Кучмій О.П.

Політика міжкультурного співробітництва Ради Європи.....114

Гуменюк А.Г.

Співробітництво Ради Європи з іншими регіональними організаціями у сфері
захисту прав людини.....122

Войнич О.М.

Сучасні комунікативні технології в діяльності європейських ТНК.....126

Курбан О.В.

Шляхи та засоби формування культури масових комунікацій в Україні:
європейський досвід та вітчизняні реалії.....131

Зубко Д.В.

Взаємодія Ради Європи та Європейського Союзу як приклад співпраці
міжнародних організацій та об'єднань держав у Європі.....137

Крет О. В.

Європейський досвід формування транспарентності влади.....143

Терес А. В.

Банк розвитку Ради Європи як фінансовий інструмент реалізації соціально
орієнтованих інвестиційних проектів.....149

Кравченко О.К.

Політика регулювання доменних імен в мережі Інтернет: досвід Європи.....156

Сащук Г. М., Пасочнік В.

Зовнішні та внутрішні детермінанти зближення ЄС, України та Росії.....163

Романчук Ю.В.

Політика європейських регіональних організацій у сфері інформаційної
безпеки.....167

Толстов С.В.

НАТО і Росія в відносинах європейської безпеки.....174

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ ВЛАДИ

The author considers experience of the European countries concerning formation transparency of the authorities, analyzes achievements of the institutionalization the transparency of the authorities and possibilities of application of the European experience in the Ukrainian society and a political life.

Прагнення України вступити в Європейський Союз обумовлюють потребу вивчення різноманітного досвіду європейських країн, європейських цінностей та норм соціально-економічного, соціально-політичного та культурного життя. Практика формування транспарентності влади тут має тривалу історію і спирається на ефективні механізми взаємодії владних установ і громадськості. Пошук оптимальних моделей транспарентності влади викликає необхідність вивчення можливостей застосування європейського досвіду в українському суспільстві та політичному житті. Саме цими обставинами і визначається актуальність нашого дослідження.

Попередні наукові розвідки політологічних проблем транспарентності, що здійснювали українські дослідники В. Денисюк [1], І. Білан, О. Винников, С. Горобчишина, М. Демкова, М. Лациба, Д. Ляшін, Ю. Тищенко, М. Фігель [2], Г. Бахматова, Д. Білий, Н. Богренцова [3], В. Коробов, М. Гоманюк, Л. Владимірова, Т. Галіч [4, 5], Є. Тихомирова [6, 7], на нашу думку, недостатньо уваги приділяли розкриттю сутнісних характеристик європейського досвіду транспарентності влади, що обумовило предмет (досвід європейських країн щодо формування транспарентності влади) і мету нашого дослідження – визначення особливостей процесу інституалізації транспарентності влади в європейських країнах. Інституціоналізація нами трактується як перетворення певного явища в організований, формалізований, упорядкований процес із певною структурою відносин, наявністю установ різного плану, ієрархією влади різних рівнів та іншими ознаками організації: законами, нормами та правилами поведінки й т.п.

Головною позитивною тенденцією розвитку транспарентності влади є процес її інституціоналізації, що має місце у багатьох країнах. Не виключення і Європа.

1. Регламентуючі питання транспарентності влади закони є в багатьох країнах світу. У них є багато спільного, проте практика реалізації їх має певну своєрідність. Як зазначають дослідники, у деяких країнах закони дотепер перебувають «у сплячці» у результаті їх недостатньої реалізованості належним чином або взагалі через недолік потреби в їх реалізації. В інших же країнах уряди зловживають тими виключеннями із закону, відповідно до яких інформація не може бути надана. Реалізація доступу до інформації в будь-якій країні те слабшає, то підсилюється, але трансформація почалася й уже не можливо сказати громадянам, що в них немає права знати [8, 6].

У країнах Європи існують різні форми правової регуляції транспарентності:

* Аспірант кафедри міжнародної інформації Рівненського інституту слов'янознавства

- Конституції та законодавчі акти, що регулюють інформаційні відносини та свободу слова (Закон Великобританії «Про свободу інформації», Закон Литовської Республіки «Про суспільну інформацію» і т.п.);
- окремі загальнонаціональні законодавчі акти, які визначають механізм транспарентності влади у масштабах країни та різних сферах життя суспільства;
- нормативно-правові акти регіональних суб'єктів влади (Німеччина – Закон Землі Бранденбург "Про ознайомлення з офіційними документами і доступ до інформації", Росія – Закон «Про порядок надання інформації органами державної влади в місцевого самоврядування Калінінградської області» і т.п.);
- нормативно-правові акти галузевих суб'єктів або такі, що поширюються на окремі сфери життя суспільства (Закон Франції "Про фінансову гласність політичного життя", Федеральний закон Російської Федерації «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади в державних засобах масової інформації» і т.п.).

2. Один з напрямків реалізації транспарентності влади пов'язаний із забезпеченням обов'язковості доступу громадськості до урядових документів і інформації. Як відомо, більшість законодавчих актів, як правило, передбачають два аспекти такого доступу – по-перше, передача інформації за запитом громадськості і, по-друге, поширення інформації з ініціативи владної установи, яку вона зобов'язана підготувати і певним шляхом представити для загального ознайомлення (інформація про свої функції, структуру і вирішення питання). У владній установі мають бути показники наявних документів, а ця інформація – загальнодоступною і безкоштовною. У випадку, якщо заявник звертається із проханням про подання офіційного документа, для нього повинна бути створена можливість ознайомитися з оригіналом цього документа. При відсутності такої можливості готується копія документа або виписка з нього.

3. Забезпеченню права на доступ до інформації сприяють спеціально створені структурні підрозділи, які збирають, систематизують, поширюють необхідну інформацію, що стосується діяльності владних установ. Заходи організаційного характеру реалізуються через створення спеціальних структурних підрозділів для організації інформаційних потоків між різними державними органами, а також між державою й громадянами.

Як зазначають дослідники, залежно від конкретної країни вони можуть мати статус офіційних інформаційних служб або консультативних рад, різних комітетів та інше. Центральні інформаційні служби звичайно мають досить широкий набір функцій у сфері збору інформації, її узагальнення й структуризації, виділення цільових комунікативних груп і поширення інформації. У Норвегії і Данії, де подібні служби функціонують на постійній основі з кінця 80-х рр., вони надають додаткові послуги органам державної влади й місцевого самоврядування з організації локальних інформаційних потоків. У Франції крім Управління по зв'язках із громадськістю, які є в багатьох міністерствах, діють спеціальні технічні комітети, що складаються з державних службовців і представників певних груп громадян. Прикладом може служити технічний комітет, створений при Міністерстві економіки, фінансів і приватизації. У нього входять фахівці Міністерства, представник податкових служб, а також 8-10 представників сільськогосподарських підприємств. Чотири рази в рік комітет збирається на засідання, які проходять у формі "круглого стола". За результатами засідань складається звіт, що підлягає публікації й широкому поширенню серед зацікавлених осіб [9].

4. У багатьох європейських країнах створюються також структури (посадова особа або структурний підрозділ державного органу), відповідальні за

виконання норм закону. В Ісландії, зокрема, відмови в наданні інформації можуть бути оскаржені в Інформаційному Комітеті, що розглядає інформаційні суперечки. Урядові заклади зобов'язані дотримуватися винесених Комітетом рішень, але також можуть подати апеляцію в суд [8, 60]. В Словенії – це Комісія по доступу до інформації суспільного характеру, у Франції – Комісія по доступу до урядових документів, яка також здійснює контроль за реалізацією доступу до інформації ладних установ.

В Ірландії, наприклад, існує Відомство Уповноваженого з інформації, який має сприяти відкритості влади. Інформаційний комісар є повністю незалежним від уряду у виконанні своїх функцій. Комісар з інформації стимулює державні органи до публікації інформації про себе, свою діяльність та функцій, які становлять інтерес для широкої громадськості. Його основними функціями є: перегляд (за клопотанням) рішень державних органів щодо свободи запитів і, при необхідності, ініціація прийняття нових рішень; забезпечення того, щоб державні органи дотримувалися положень інформаційного законодавства; сприяння позиції відкритості державних органів, за рахунок заохочення добровільного опублікування інформації понад мінімальних вимог Закону; підготовка та публікація коментарів про практичне функціонування Закону та публікація про річний звіт. На основі річних звітів, коментарів та звітів про розслідування, комісар наголошує на необхідності відкритості та прозорості в діяльності державних органів [10, 3].

Так, у звіті Інформаційного уповноваженого Ірландії, надрукованому у 2008 році, зазначалась тенденція до зменшення у 2007 р. кількості запитів до органів державної влади (менше на 9%, ніж у 2006 р. і на 27%, ніж у 2005 р.) [11, 13]. Всього у 2007 р. зроблено 7558 запитів на інформацію, що на менше 8% у порівнянні з попереднім роком. Більшість прохачів – звичайні громадяни або представники організації (80%), 8% – журналісти, 6% – представники бізнесу, 5% – співробітники державних органів, 1% – члени парламенту. Частка запитів, зроблених журналістами, знизилася (10% у 2006 р. і 20% запитів, представлених журналістами у 2001 році) [11, 14].

5. Інституалізація транспарентності влади пов'язана не лише зі створенням традиційних структур, що забезпечують і контролюють виконання принципу транспарентності, але і віртуальних «офісів» владних інституцій. Отримання інформації про діяльність владних структур можливо на їх сайтах.

Найбільші досягнення має у цій сфері Великобританія, яка активно реалізує численні спеціальні програми, а кількість владних сайтів тут продовжує рости. Прозорості та відкритості влади сприяють служби Інтернет-послуг з урядової інформації, Британський мережний портал для громадян та багато інших електронних ресурсів країни. Для покращення взаємодії посадовців і громадськості з використанням електронних мереж у 2008 було розроблено посібник для державних службовців, де сформульовано принципи участі в мережі, першим з яких названа довіра.

6. Інституціоналізація транспарентності влади, тобто перетворення її в організований, формалізований, упорядкований процес обумовлює взаємодію владних установ з різними соціальними суб'єктами. Можна виділити такі типи суб'єктів, що сьогодні ініціюють розвиток прозорості суспільства загалом і транспарентності влади, зокрема:

- міжнародні організації (перш за все, ООН, ЄС та їхні підструктури),
- національні уряди,
- регіональна і місцева влада,
- інститути громадянського суспільства.

Вплив міжнародних організацій та національних владних інституцій на процес інституалізації транспарентності влади проявляється по-різному від одної

європейської країни до іншої. У той же час вони активно сприяють встановленню діалогу з населенням, і залученню інститутів громадянського суспільства до участі в обговоренні проблем влади, і створення системи зворотного зв'язку.

Досягнення у цій галузі сьогодні є у багатьох європейських країнах, а транспарентність влади по суті визначає характер і ступінь транспарентності всього суспільства. У свою чергу, громадянське суспільство, будучи посередником між громадськістю і владою, сприяє формуванню у суспільства потреби в такій транспарентності шляхом стимулювання інтересу громадян до держави і політичного життя, культивуючи плюралізм, стримуючи владу і забезпечуючи її підконтрольність суспільству, стимулюючи активність громадян і їхню участь у вирішенні суспільно-політичних питань.

Про це згадувалося у Сеульській декларації про транспарентне управління, що ґрунтується на широкій участі (травень 2005 р.), де зазначалося, що успішне впровадження заснованого на широкій участі транспарентного управління залежить від здатності урядів співробітничати й взаємодіяти з різними членами своїх суспільств, включаючи підприємства, профспілки, організації громадянського суспільства й окремих громадян [12].

Цю ж ідею зафіксувала і Резолюція Міжпарламентського Союзу (жовтень 2005 р.), яка закликала парламенти забезпечити, щоб їхні взаємини із засобами масової інформації і їхня інформаційно-комунікаційна політика відносно громадянського суспільства і населення загалом будувалися на основі принципів сприяння розвитку, транспарентності й щирості, а також на взаємоповазі та з урахуванням корінних інтересів суспільства [13].

7. Завершуючи короткий аналіз процесів інституалізації транспарентності в європейських країнах, хотілось би зазначити, що він проявляється, навіть, у спробах, так скажемо, символізувати її. Європейці прагнуть навіть у будинках європейських та владних інституцій реалізувати відкритість і прозорість.

Фасад будинку Європарламенту, як вважають, повинен втілювати чинність і єдність ЄС, однак усередині будинку архітектор зволів використати метод зведення вигнутих конструкцій, який має ілюструвати вільну циркуляцію ідей і думок.

Фасад Європейського суду по правах людини, зроблений зі сталі й скла відображається у сусідній річечці як "символічна оцінка", що в Європі може бути власний "образ, який заслуговує довіри". Вважають, що британський архітектор Р. Роджерс, що став лауреатом премії Притцкера в 2007 році – втілює у своїх будинках основи правосуддя: прозорість і зроблена чіткість.

У лютому 2008 року німецькому місту Франкфурт-на-Майне був виданий дозвіл на розробку проекту будинку Центрального банку. Планується побудувати офісну вежу висотою в 185 метрів, що буде складатися зі скляного атріуму й двох окремих веж, які вивернуті відносно один одного. Це будинок, за заявою віденських архітекторів, є символом "прозорості, ефективності й стабільності" – риси конструкції, які повинні бути й у нинішніх керівників європейської економіки [14].

У Німеччині певні зміни відбулися з будинком парламенту. Спочатку американським художником Я. Христо Рейхстаг був обгорнутий фольгированою тканиною і поданий його у вигляді твору мистецтва, що переживає нове народження. Пізніше будинок німецького парламенту був реконструйований Н. Фостером, який звів над історичним будинком унікальний скляний купол, немов символізуючи відкритість і прозорість політичної системи Німеччини. Сьогодні можна не тільки піднятися по скляному куполі наверх і помилуватися прекрасною панорамою Берліна, але й пройти в пленарний зал і побачити найважливіший інститут парламентської демократії зсередини. Це зробило Рейхстаг надзвичайно привабливим для туристів, чисельність яких – порядку трьох мільйонів у рік – порівнянна із чисельністю населення німецької столиці [15].

Висновки. Аналіз досвіду формування транспарентності європейських країн свідчить про початок процесу інституалізації транспарентності влади і певні досягнення у цій галузі. У той же час транспарентність влади ще не стала справжньою реальністю у багатьох країнах, а потенціал прозорості та відкритості окремих владних установ часто ще залежить від посадовців, що працюють в них.

Отже предметом наступних досліджень може бути вивчення динаміки подальшої реалізації транспарентності влади в окремих країнах та в Європі загалом. Крім того, в умовах розширення ЄС та поглиблення процесів євроінтеграції дедалі актуальнішим стає вивчення проблем забезпечення транспарентності європейських інституцій.

Використані джерела

1. Прозорість влади і засоби масової інформації/ Упоряд. Денисюк В.Т. – Луцьк: Надтир"я, 2003. – 112 с
2. Інформаційна відкритість органів державної влади України. /За заг. редакцією М. Лациби. – К.: Український незалежний центр політичних досліджень, 2005. – 156 с/
3. Бахматова Г., Білий Д., Богренцова Н. Влада та громада: прозорість відносин. – Херсон, Херсонська обласна організація КВУ 2003. – 68 с.
4. Інформаційна робота органів місцевої влади та самоврядування. Проблеми забезпечення інформаційної відкритості та ефективної взаємодії чиновників і журналістів. – Херсон, Херсонська міська Асоціація журналістів "Південь", 2004. – 27с.
5. Матеріали для преси за результатами опитування громадської думки жителів Херсона. «Прозоре суспільство-1. Квітень-травень 2003». Херсон, Херсонська обласна організація КВУ, 2003. – 18 с.
6. Тихомирова Є.Б. Транспарентність і відкритість діяльності влади та шляхи їх забезпечення // Наукові записки. НаУКМА. Політологія. Том 20. – К.: Видавничий дім „KM Academia”, 2002. – С. 39-43.
7. Тихомирова Є. Б. PR-формування відкритого суспільства: Монографія. – К.: Наша культура і наука, 2003. – 197 с.
8. Банисар Дэвид. Свобода информации и доступ к правительственным документам. Обзор законодательства по доступу к информации в мире. – М.: "Privacy International" 2006. – 217 с.
9. Романюк С. В. Международный опыт обеспечения транспарентности деятельности органов государственной власти / С. В. Романюк // Международное публичное и частное право. – 2006. – № 2. – С. 56–61.
10. Guide to structure, organisation, functions, powers, duties, records & services provided. Office of the information commissioner. – 12с. –<http://www.oic.gov.ie/en/AboutUs/RoleFunctionsandPowersoftheInformationCommissioner>.
11. Annual Report 2007. – Office of the information commissioner. – 66с. – <http://www.oic.gov.ie/en/Publications/AnnualReports/AnnualReport2007/File,8232,en.pdf>.
12. Сеульская декларация об основанном на широком участии транспарентном управлении. – <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UN/UNPAN021803.pdf>.
13. РезолюцияBritish, Italian and German architects give Europe a face. – <http://www.cafebabel.com/eng/article/24355/british-italian-and-german-architects-give-europe-.html>.и его взаимодействие с парламентами и другими демократически

избранными асамблеями в интересах утверждения и развития демократии — <http://www.ipu.org/Un-e/ipu-113-3-r.pdf>.

14. British, Italian and German architects give Europe a face. — <http://www.cafebabel.com/eng/article/24355/british-italian-and-german-architects-give-europe-.html>.

15. Рейхстаг. Живий подих історії // <http://www.germania-online.ru/index.php/2008-04-13-13-17-26/38-2008-04-13-13-49-15/83-2008-04-16-12-31-48>.